

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 40, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 17.10.2024

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 05.12.2024

Sayfa / Page: 175-191

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Öykü Su AKYÜZ

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

akyuzoyku@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Eda Nur KARAKUŞ AKTAN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü, Türk Dili Ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı,

Eğitim Bilimleri Temel Alanı Türkçe

edanurkarakus@gazi.edu.tr

GERİ SAYIM ADLI ÇOCUK KİTABININ EKOELEŞTİREL AÇIDAN İNCELENMESİ*

Öz

Bu çalışmada, *Ortak Evimiz Dünya* adlı hikâye setinde yer alan *Geri Sayım* kitabı ekoeleştirel perspektifle incelenmiştir. Ekoeleştiri, edebiyat ile ekoloji arasındaki ilişkiyi irdeleyen, ekolojik sorunları yazınsal metinler aracılığıyla ele alan disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Çocuk edebiyatı, erken yaşta doğa bilinci kazandırma adına önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda, *Geri Sayım*, gelecekte ekolojik felaketlerle karşı karşıya kalan dört çocuğun zamanda yolculuk yaparak doğanın geçmişteki ve gelecekteki durumunu gözlemlemeleri üzerinden kurgulanmıştır. Eserde, ekolojik tahribatın yalnızca büyük sanayi faaliyetlerinden değil, bireysel tüketim alışkanlıklarından da kaynaklandığını vurgulanmaktadır. Metinde doğa, insanın üzerinde hakimiyet kurduğu bir nesne olarak değil, kendi değerine sahip, korunması gereken bir varlık olarak ele alınmaktadır. Metinde ekolojik bilinci artırmaya yönelik kullanılan doğa betimlemeleri, karakterlerin sorgu süreçleri ve olay örgüsünde verilen mesajlarla çocuk okur eleştirel düşünmeye teşvik edilmektedir. *Geri Sayım*, çocuklara ekolojik farkındalık kazandırmayı amaçlayan, doğa-insan ilişkisini

• Çalışma “Doğa Temalı Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Ekoeleştirel Üslup” adlı yüksek lisans tezinden üretilerek hazırlanmıştır.

eleştirel bir bakış açısıyla sorgulayan ve “sürdürülebilir yaşam bilinci”ni destekleyen bir çocuk edebiyatı eseridir.

Anahtar sözcükler: Çocuk edebiyatı, ekoeleştiri, ekolojik tahribat, sürdürülebilirlik, ekolojik bilinç.

AN ECOCRITICAL ANALYSIS OF THE CHILDREN’S BOOK TITLED *GERİ SAYIM*

Abstract

In this study, *Geri Sayım*, which is part of the *Ortak Evimiz Dünya* story set, is examined from an ecocritical perspective. Ecocriticism is an interdisciplinary approach that explores the relationship between literature and ecology, addressing environmental issues through literary texts. Children's literature plays a crucial role in fostering environmental awareness at an early age. In this context, *Geri Sayım* is structured around four children who, facing ecological disasters in the future, embark on a journey through time to observe the past and future states of nature. The book emphasizes that ecological destruction is not solely a consequence of large-scale industrial activities but also results from individual consumption habits. In the narrative, nature is not portrayed as a mere object dominated by humans but as an entity with intrinsic value that must be preserved. Through nature descriptions, characters' reflective processes, and the messages embedded in the plot, the text encourages young readers to engage in critical thinking. *Geri Sayım* is a children's literary work that aims to raise ecological awareness, critically examine the human-nature relationship, and promote a consciousness of sustainable living.

Keywords: Children's literature, ecocriticism, ecological destruction, sustainability, ecological awareness.

Giriş

Dünya, üzerinde yaşayan sayısız canlı organizmayla birlikte insanoğlunun evi olmuştur. Ancak Sanayi Devrimi’nden bu yana gelişen teknoloji, artan makineleşme ve hızla büyüyen tüketim alışkanlıkları gezegenimizi ciddi tehditlerle karşı karşıya bırakmıştır. İnsan, doğa üzerinde hâkimiyet kurabileceğini fark ettiği ilk andan itibaren bilinçsiz bir tüketim sürecine girmiş, bu süreç modernitenin getirdiği tüketim çılgınlığıyla daha da kontrolden çıkmıştır. Doğa, insanoğlunun bilinçli ya da bilinçsiz gerçekleştirdiği pek çok yıkıcı eylemin doğrudan hedefi hâline gelmiştir. Kâr amaçlı üretim tutkusu onun en büyük yıkım gerekçesini oluştururken doğayı sömüren ekonomik sistemler ekolojik dengeyi altüst etmektedir.

20. yüzyılın sonlarına doğru, insanın doğa üzerindeki tahribatı akıl almaz boyutlara ulaştığında, bunun yalnızca doğaya değil insanoğlunun kendi varlığına da tehdit oluşturduğu açıkça görülmeye başlamıştır. Sanayi atıklarının denizlere boşaltılması, ormanların tahrip edilmesi, tarım ilaçlarının bilinçsiz kullanımı, göllerin kurutulması, hızla yayılan şehirleşme ve hayvanların doğal yaşam

alanlarının yok edilmesi, kontrolsüz fosil yakıt tüketimi ile atmosfere salınan sera gazları gibi birçok örnek insanlığın doğa üzerindeki tahribatını gözler önüne sermektedir. Bunun yanı sıra iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ve doğal afetlerin artışı gibi sonuçlarla doğa, insanoğluna karşı tepkisini gün geçtikçe artırmaktadır. Ancak insan dünyanın bir alma verme dengesi içerisinde işlediğini, insan türünün gezegenin ve ekosistemin yalnızca bir parçası olduğunu göz ardı etmektedir.

Ekolojik denge bir zincir metaforu ile açıklanabilir. Zincirden bir halkanın bile kopması kurulu olan sistemi nasıl etkilerse ekolojik yapı içerisindeki en küçük bir halkanın zarar görmesi de dünyanın dolayısıyla da insanlığın geleceğini tehdit etmektedir. Bugün atılan her bilinçsiz adım, yalnızca doğayı değil insanın kendi varlığını da tehdit etmektedir. Bu farkındalıkla insanoğlu kurtuluşunun doğayla doğrudan bağlantılı bir biçimde olabileceği düşüncesini kabullenmiş ve ekolojik dengeyi esas alan çözüm arayışlarına girmiştir (Oppermann, 2012; Özdağ, 2017). Bu süreçte, yalnızca insanın değil, tüm canlıların hatta inorganik türlerin de ekosistem içerisinde bir değer ve öneme sahip olduğunu vurgulayan post-hümanist yaklaşımlar giderek daha fazla önem kazanmıştır. Ayaz (2014), Çevreye verilen zararların giderek arttığını ve bunun zamanla yaşamı tehdit eder bir hâle geldiğini belirtir. İnsanların bu olumsuz gidişatı fark ederek çevresel tahribata dikkat çekmek için çeşitli yöntemler geliştirdiği vurgular. Bu yöntemlerin başında ise basın ve yayın organları aracılığıyla çevresel sorunların, nesli tükenen hayvanların, kirlenen su kaynaklarının ve yok olan ormanların istatistiksel verilerle sunulması gerektiğini ifade eder.

İnsanoğlu, son yıllarda ekolojik dengenin bozulması ile ilgili ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır ve bu duruma çözüm arayışı bulmak zorundadır. Ekoloji alanında çalışan uzmanların yanı sıra, insanı ve yaşamı konu edinen edebiyat da bu meseleyi ele alır. Edebiyatta ekolojik sorunların nasıl yansıtıldığını inceleyen eko-eleştiri, çevresel meseleleri yazınsal anlatımlarla işleyerek eleştiren bir perspektiften değerlendirir. Oppermann (2012), eko-eleştiriye konumu ve işleyişi açısından şu şekilde tanımlamaktadır: “Eko-eleştiri, edebiyat eleştirisi ve kuramları çerçevesinde edebi ve kültürel metinleri ekolojik bir bakış açısıyla yorumlayan, edebiyat ile çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen bir akımdır. Aynı zamanda bozulan ekolojik dengenin sosyal ve kültürel bağlamını analiz etmeyi amaçlar.” Sarıkaya (2012) ise edebiyatın ekoeleştirisinin temel unsurlarından biri olan çevreye duyarlılık kazandırma ve bireyleri çevre hakları konusunda bilinçlendirme açısından önemli bir rolü olduğunu ifade etmektedir.

Ekoeleştirel yaklaşımlar yalnızca çevre sorunlarını ele almakla kalmaz, aynı zamanda bu sorunların toplumsal ve kültürel yansımalarını da değerlendirir. Yeni ekolojik çalışmalar içerisinde yer alan derin ekoloji anlayışı, insan merkezli düşünceyi sorgulayarak, insanın doğa üzerindeki üstünlüğünü kesin bir şekilde reddeden bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Yavuz, 2019). Bu bağlamda, ekoeleştiri kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer yaklaşım olan ekofeminizm, kadın ve doğa üzerindeki baskılar arasındaki benzerliklere odaklanarak, hem feminizm hem de çevreciliğe dayanan bir düşünce biçimi sunmaktadır. Çevreci bir hareket olarak ele alındığında ekofeminizmin küresel ekolojik kriz ve çevre sorunları ile doğrudan ilgilenmesi, onu önemli bir perspektif haline getirmektedir (Kümbet, 2012). Benzer şekilde eko-marksist yaklaşım da yalnızca insan merkezli düşünceden değil aynı zamanda sömürü ve tahakküm sistemlerinden de kaynaklandığını öne sürer (Garrard, 2020). Böylece edebiyat, ekolojik ve toplumsal meseleleri iç içe değerlendirerek, insan-doğa ilişkisini yeniden yorumlayan bir alan haline gelmektedir.

Çocuk Edebiyatı ve Ekoeleştirir

Ekoeleştirir, edebiyat aracılığıyla ekolojik farkındalık kazandırmayı amaçlayan disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, çocuk edebiyatı, hitap ettiği yaş grubu ve pedagojik işlevi nedeniyle edebiyat içerisinde özel bir yere sahiptir ve bireyin doğa duyarlılığı geliştirmesine önemli rol oynar. Seslendiği kitle ve yaş düzeyi bakımından özel bir kitlesi olan çocuk edebiyatı da edebiyat kavramının özel bir alanına vurgu yapmaktadır. Sever (2008), çocuk edebiyatını erken çocukluktan ergenliğe uzanan bir süreçte çocukların dil gelişimi ve anlam dünyalarına uygun olarak onların duygu ve düşünce evrenini sanatsal nitelik taşıyan görsellerle zenginleştiren ve bilişsel seviyelerini destekleyen eserler bütünlüğü olarak tanımlamaktadır. Yalçın ve Aytaş (2002) ise çocuk edebiyatını, edebiyatın bütün alanlarında yer alan uygulamalara tabi olup hedef kitlesinin özellikleri bakımından farklılık gösteren edebiyat olarak tanımlarken bununla birlikte, çocuk edebiyatının hayata, ahlaka ve çocuğun gelişimine katkı sağlayan yüksek değerlere öncelik verdiğini ve bu unsurları ön plana çıkarmayı amaçladığını ifade eder. Aslan (2007), çocuk edebiyatını çocukları bilinçli ve yetkin bir okur olarak yetiştirmeyi amaçlayan bir alan olmasına vurgu yapar. Bu edebiyat türüne ait eserler, okurlarını insanlığın yaşamla ilgili gerçeklikleriyle tanıştırtırken, aynı zamanda farklı bakış açılarını ve değerleri de aktararak çocukların kişilik gelişimine katkıda bulunur şeklinde tanımlamıştır.

Geleceğin erdemli, duyarlı ve bilinçli bireylerini yetiştirmeyi amaç edinen çocuk edebiyatı, ekolojik problemlere de önemli bir yer ayırmaktadır. Çocuk, gördüğü, duyduğu, yaşadığı ve öğrendiği her şey kendi algı süzgecinden geçirerek anlamlandırır ve bu deneyimler doğrultusunda şekillendirir. Bu süreçte çocuk edebiyatı, onların doğruyu ve yanlış ayırt edebilmesine, tartışarak kendi çıkarımlarını yapmasına katkı sağlamaktadır. Çocuklar çeşitli yazınsal türleri okumaya ve yazınsal bir deneyim kazanmaya açıktır. Onların yazınsal metinlerle elde ettikleri insanı ve yaşamı tanımaya dönük deneyimlerin gittikçe çeşitlenmesi gerekir. Bunun için de yazınsal türlerin en özgün ürünlerine gereksinim vardır (Sever, 2013).

Doğa bilincinin tüm insanlar tarafından benimsenmesi, insanlığın geleceği açısından hayati bir önem taşımaktadır. Nasıl ki çocuk yaşta okuma alışkanlığı kazanmayan bir toplumda bilinçli yetişkin okurlar yetişmesi zor ise çocukluk döneminde doğaya ve çevreye duyarlılık kazanmayan bireylerden oluşan bir toplumda da yüksek çevre bilincine sahip yetişkinlerin var olması beklenemez. Çevreye duyarlı bireylerin bulunduğu bir toplum, çocukluk çağında temelleri atılan bilinç ve farkındalık sayesinde gerçekleşir. Bu nedenle, doğa sevgisi ve çevre bilinci küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalı, gelecek nesiller bu anlayışla yetiştirilmelidir.

Çocuk edebiyatı yapıtlarında ele alınan ekolojik problemler, kurmaca metinler aracılığıyla sunularak çocuğun gerçek hayatla bağlantı kurmasını sağlamaktadır. Tüm canlıları etkileyen ekolojik sorunlara dikkat çekmek amacıyla kullanılan çocuk edebiyatı eserleri, bu biçimlenme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Ekoeleştirir bir bakış açısıyla şekillendirilen bu eserler çocuklara çevre duyarlılığı kazandırarak sürdürülebilir bir gelecek için farkındalık oluşturmaya da katkı sağlayacaktır.

Ülkemizde çevreyle dost ve uyumlu bir sistemi bilimsel veriler doğrultusunda hayata geçirmeyi amaçlayan insan-doğa dengesini kurmaya çalışan kurumsal yapıyı “Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı” oluşturmaktadır. Bakanlık, ekoeleştirir bakış açısının öneminden hareketle çocuklarda çocuk edebiyatının niteliklerini dikkate alarak çocuklarda çevre duyarlılığı oluşturacak on

kitaplık bir çocuk edebiyatı seti oluşturmuştur. Bakanlık tarafından çocuklarda çevre bilinci oluşturmak için oluşturulan setin üst başlığı “Ortak Evimiz Dünya” biçiminde belirlenmiştir.

Bu çalışmada Nazife Burcu Takıl tarafından kaleme alınan çevre ve doğa bilinci kazanımına odaklanan setin ilk kitabı olan “Geri Sayım” kitabı ekoeleştirel bakış açısı dikkate alınarak incelenecektir.

Geri Sayım

2300 yılının sıradan bir gününde Elif, Hakan, Asya ve Ege okula gitmek üzere evlerinden çıkarlar. Okul yolunda karşılaştıkları dört arkadaş sohbet ederek yollarına devam ederler. Okul yolunun hemen yakınında sürekli büyümekte olan bir bataklık vardır. Bu bataklığın girişinde 1230 yaşında olduğu söylenen yaşlı bir ardıç ağacı bulunur. Bataklıkta hayatta kalabilen ve oldukça heybetli olan bu ağaca halk, Kadim Koruyucu adını vermiştir. Her gün çamur birikintilerinin üzerinden atlayarak okula giden çocuklar, bataklığın genişlediğini Asya'nın ayağı çamura saplanana kadar fark etmezler. Asya yanındaki yedek spor ayakkabısını giyer ve yollarına devam ederler. Okula vardıklarında birçok öğrencinin okula gelmediğini fark ederler. Bataklığın diğer okul yolunu kapattığını düşünerek sınıflarına çıkarlar ve öğretmenleriyle deney yapmak üzere laboratuvara inerler. Hakan'ın koridordan ses duyması üzerine öğretmen Ege ve Hakan'ı sınıfa kontrole gönderir. Deney tüpü almak için sınıftan çıkan Asya ve Elif, Ege ve Hakan'ı koridorun ortasında bulur. Hakan'ın daha önce duyduğu sesi diğerlerinin de duyması üzerine sesin kaynağını aramaya başlarlar. Koridorun sonundaki bir odada masanın üzerinde bulunan kutunun cızırtılı sesler çıkararak titrediğini görürler. Kutunun henüz ne olduğunu anlayamadan kendini kendilerini kutunun içinde bulan kahramanlar bunun bir zaman makinesi olduğunu anlamaları üzerine zamanda yolculuğa başlarlar.

İlk durakları dinozorlar çağı yani mezozoik çağdır. Soludukları temiz hava, bitki örtüsü ve karşılaştıkları hayvanlar karşısında büyük şaşkınlık geçiren çocuklar kendi dönemlerinde yaşadıkları kirliliğinin sebebini bulmak için bir yolculuk daha yapmaya karar verirler. 1072 yılına seyahat eden kahramanlar göçebe Türklerle, büyük bir ormanla ve gürül gürül akan bir ırmakla karşılaşır. Kahramanlarımız yeni arkadaşları rehberliğinde ormanda gezintiye çıkarlar. Gitme vakti geldiğinde yeni arkadaşları Mete'nin onlara hediye ettiği ardıç tohumunu ırmağın kenarına dikerek kirliliğin kaynağını bulmak üzere tekrar 2030 yılına zaman yolculuğuna çıkarlar.

2030 yılının kendi zamanlarından çok daha temiz olduğunu ve kirliliğe müdahale etmek için çok geç olmadığını fark ederler. Bir süre düşündükten sonra Asya'nın bataklığa saplanan ayakkabısındaki çamuru inceletmeye karar verirler. Bankta oturan çocuktan birleşimleri analiz eden bir laboratuvara ulaşmak için telefonunu isterler. Kahramanların şansına çocuğun babası kimyagerdir ve laboratuvarı da hemen arkalarındaki binadadır. Çamurlu ayakkabıyı analiz edilmek üzere kimyager Fuat Bey'e teslim ederler. Gördükleri karşısında çok şaşırarak Fuat Bey birçok bilim insanını ve bir gazeteciyi laboratuvarına çağırır. 2030 yılındaki görevlerini tamamlayan çocuklar kendi zamanlarına dönmek için harekete geçerken Fuat Bey ve diğer bilim insanları doğa kirliliği sorunu üzerine çoktan çalışmaya başlamışlardı. Çocuklar başladıkları yere, koridorun ucundaki odaya geri dönerler. Zaman makinesi ise cızırtılar çıkararak ortadan kaybolur. Şehirler artık bıraktıkları gibi değildir. Kirli hava ve bataklık yerini tertemiz bir havaya, yemyeşil bir ormana, gürül gürül akan bir ırmağa bırakmıştır.

Yazar, kitabın giriş kısmında 2300 yılının hayat koşulları hakkında okura ipucu verir: “Bugün için bir kirlilik uyarısı gelmediğinden gaz maskelerini de takmamışlardı. Onun için her zamankinden daha keyifliydim (Takıl 2022: 4).” Doğa kirliliği öyle bir noktaya gelmiştir ki insanlar bir hayat rutini olarak gaz maskesi takmak zorundadır. Maske takılması zorunlu olmayan günlerde insanların daha neşeli, daha keyifli olması bu problemin günlük hayatta büyük bir etkiye sahip olduğuna işaret eder.

Şehrin ortasında gün geçtikçe büyüyen bataklık, bataklığın girişinde tek başına dikilen ve yerliler tarafından Kadim Koruyucu adı verilen 1230 yıllık ardıc ağacı durumun vahametini destekler niteliktedir.

“Kadim ağacı geçince okul yolunda şu tabelalar göze çarpıyordu:

Yerlere çöp atmayınız!

Geri dönüşüm önemlidir!

Camları ve plastikleri ayırınız!

Daha sağlıklı bir yaşam için daha temiz bir dünya...

Tabelaların üzeri simsiyah toz ve çamurla kapanmıştı (Takıl 2022: 6).”

Çocuk edebiyatı eserlerinde slogan türü ifadeler ve didaktik öğeler pek tercih edilmese de yazarın tabelaların bakımsızlığına dikkat çekerek bir tezat oluşturduğu söylenebilir. İnsanoğlu kendi yarattığı soruna yine kendi çare bulmaya çalışır ancak uyarı levhalarının bir işe yaradığı söylenemez. Benmerkezciliğinden gözü kör olan insanlığın iş işten geçtikten sonra pek de yapabileceği bir şey kalmamıştır.

“Dört arkadaş, yerlerden baloncuk çıkaran minik çamur birikintilerinin üzerinden atladılar. Bu sırada bataklığın genişlediğini fark etmediler. Okul yolu bu bataklık yüzünden günden güne daralıyordu. Eskiden bu bataklığın yerinde yemyeşil bir orman varmış. Hatta Kadim ağacın arkasında pırl pırl bir nehir bulunmuş. Peki, ne olmuştu da ağaçlar, pırl pırl göl ve şarkı söyleyen kuşlar ortadan kaybolmuştu (Takıl 2022: 8).”

Çocuk yazınında, okura hedef alan sorular okuru düşünmeye teşvik etmek, çocuğun metinle arasındaki etkileşimi artırmak için kullanılır. Bu sayede okuma eylemini pasif süreçten çıkartarak çocuğun hayal gücünü, eleştirel düşünme becerilerini ve yanıt üretme kapasitesini geliştirmesini sağlayacak alan açılır. Düşünme sürecine yönlendirilen çocuk, metindeki olayları kendi değerleri ve deneyimleri üzerinden değerlendirme olanağı bulur. Böylece kendini ifade etme ve dünyayı yorumlama becerilerini de güçlendirir. Bataklığın genişlemesi doğal yaşam alanlarının bozulmasına neden olur. Bataklığın etkisinin günlük yaşamı etkilediğini vurgulayan yazar eskiden ormanın yemyeşil ağaçları, temiz suyuyla kuşların cıvıladığı huzurlu ve dengeli bir yer olduğunu belirtir. Bu betimlemeden sonra yönelttiği soruyla okuru sorgulamaya, kirliliğin olası sebeplerini düşünmeye teşvik eder.

Zamanda yolculuk yaparak dinozorlar çağına yani mezozoik çağa giden kahramanlar, gördükleri manzara karşısında şaşkınlıklarını saklayamazlar. “Yemyeşil bir bitki örtüsünün üzerinde duruyorlardı, etrafta hiç beton yoktu. Sadece rengârenk ağaçlar vardı. Etrafta uçuşan devasa kanatlı kelebekler; havada kanat çırpıp pembe, mavi, turuncu kuşlar (Takıl 2022: 21).” Kendi zamanlarında bir bitki örtüsü ve su kaynağı yoktur. Dolayısıyla yaşam koşulları hayvan popülasyonu için yeterli

değildir. İnsan türü kendi yıkımı karşısında bir şekilde hayatta kalabilse de yeryüzünü paylaştığımız canlı ve inorganik canlılar hayatta kalma mücadelesini kazanamamışlardır. Dengelerin tamamen bozulduğu bir dünyada büyüyen çocuklar, zamanda yolculuk yapmaktan çok karşılaştıkları el değmemiş doğaya şaşırırlar.

Elifin "Nasıl oldu da bu doğa yok oldu? Temiz hava, berrak su neden kalmadı?" sorusu üzerine Hakan, "Elif, şu an kendi zamanımızdan milyonlarca yıl öncesine geldik. Dinozorlar bizim zamanımızda yok, biliyorsun. Hatta kendi zamanınızdaki fosil yakıtlar şu an kanlı canlı etrafta koşuyor. Yakıt tercihimiz, geri dönüşüm yüzdemiz, bir çocuğun yediği krakerin poşetini yere atıp atmaması... Kısaca insanın yaptığı her seçim birike birike çevre kirliliğini oluşturdu (Takıl 2022: 25)."

Yenilenemez kaynaklar arasında yer alan fosil yakıtlar içerdikleri karbon oranına göre farklılık göstermektedir. Yüksek karbonlu fosil yakıtların çıkardığı atık düşük karbonlu fosil yakıtlara oranla çok daha azdır. Fosil yakıtların yanması, çevre ve insan sağlığı üzerinde çeşitli olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu süreçte ortaya çıkan kükürtdioksit, su ile tepkimeye girerek asit yağmurlarına neden olarak doğal bitki örtüsüne zarar vermektedir. Ayrıca yanma sonucu açığa çıkan karbonmonoksit, solunması durumunda zehirlenmelere yol açmaktadır. Bunun yanı sıra, fosil yakıtların aşırı kullanımı ile atmosfere salınan karbondioksit, sera etkisini artırarak küresel ısınmanın başlıca nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir (Özdemir 2017). Neredeyse her sektörel alanda karşımıza çıkan fosil yakıtların kâr amacı güdülerek, ucuza kaçılarak bilinçsizce kullanımı insanlığa ve insana rağmen hayatta kalmaya çalışan canlılara pahalıya mal olacaktır.

Fosil yakıtların bir zamanlar canlı organizmalar olduğunu hatırlatan yazar bunların sınırlı, tükenebilir ve çevresel yıkıma yol açan kaynaklar olduğuna dikkat çeker. Bireylerin günlük davranışlarının çevresel etkisini kraker poşetinin yere atılması gibi küçük bir eylemle gösteren Takıl, bireysel eylemlerin önemini ve küçük görülebilen davranışların da kirliliğe katkı sağladığını vurgular. Çevre kirliliği yalnızca büyük endüstriyel faaliyetlerden değil, aynı zamanda bireyin günlük seçimlerinden de kaynaklanır. Çevresel sorunların kolektif bir sorumluluk gerektirdiği ve bireysel davranışların bu döngüyü kırmada önemli bir rol oynadığı değişmez bir gerçektir. Yapılan küçük tercihlerdeki olumsuzluklar uzun vadede birikerek büyük yıkımlara yol açar.

Bir sonraki yolculuklarını 1072 yılına yapan kahramanlar kendilerini koyun sürüleri ve atların otladığı, kenarından su geçen yemyeşil bir alanda bulurlar. Daha önce su kaynağıyla karşılaşmayan çocuklar gördükleri şeyin bir şelale mi yoksa ırmak mı olduğunu tartışırlar. Dünya nüfusunun hızla ve kontrolsüz artması, tarım, içme suyu ve sanayi ihtiyaçlarının da artmasına sebep olmuştur. Küresel su tüketiminin büyük bir bölümü tarımda kullanılmakla birlikte hayvan kesiminden kıyafet ve ayakkabı üretimine kadar birçok süreçte de su tüketilmektedir. Suyun kontrolsüzce tüketilmesi, mevcut su kaynaklarının hızla tükenmesine neden olurken; insanların sebep olduğu çevresel sorunlar, özellikle küresel ısınma ve kuraklık, su döngüsünü ciddi şekilde bozarak su kıtlığını daha da derinleştirmektedir. Bu durum, yağış rejimlerinde düzensizliklere, yeraltı sularının azalmasına ve tatlı su kaynaklarının kirlenmesine yol açarak ekosistemleri ve insan yaşamını tehdit etmektedir. 2300 yılının durumunu kurgulayan yazar, azalan ve kirlenen su kaynaklarının insan hayatı üzerindeki etkilerine dikkat çeker. Suyun neredeyse tamamen tükendiği bir dünyada, daha önce hiç su kaynağı

görmeden büyüyen kahramanların durumu, bu şekilde devam edildiği müddetçe, gelecek nesillerimizin yaşayacağı senaryoyla benzerdir.

Çamaşır ve yemeklerde kullanılan tahta mutfak gereçlerinin külle ırmakta temizlenmesini, ormanın hava alabilmesi için bazı aylarda ağaçların kesilerek seyreltilmesini ve yiyeceklerin bozulmadan muhafazasının sağlanması için toprak altına gömülerek saklanması gibi o dönemin günlük hayatına dair bilgileri 1072 yılında yaşayan arkadaşlarından öğrenen kahramanlar kimyasallar ve kontrolsüz tüketim olmadan bir hayatın mümkün olduğunun farkına varırlar. 1072 yılında yaşayan Zübeyde'nin: "Ormanın sıklık oranını ayarlamak çok önemli nokta o nefes alsın, daha hızlı ve rahat gelişsin diye kestiğimiz ağaçlardan eşyalar yaparız. Kalan ve herhangi bir eşya yapamayacağımız kadar küçük ağaç parçaları var ya... İşte onları da yakarız. Isınmak için, yemeklerimizi pişirmek için... Ateş sönünce kalan külleri de ayırırız ve temizlikte kullanırız (Takıl 2022: 34)." ifadesiyle orman kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde kullanımı ve doğanın döngüselliğindeki yerini ifade ederken insanın doğadan aldığı her şeyi nasıl değerlendirebileceğini, israf etmeden ve doğaya zarar vermeden yaşamın bir parçası hâline getirilebileceği vurgulanır. Ormanın nefes alması için yapılan müdahaleler ekolojik dengenin korunmasını sağlarken, ağaçlardan elde edilen ürünlerin her birinin farklı bir işlev görmesi, doğanın her parçasına bir değer atfedildiğini gösterir. Yan ürünlerin dahi ısınma, yemek pişirme ve temizlik gibi günlük ihtiyaçlarda değerlendirilmesi, insanın doğa ile uyum içinde yaşama çabasını yansıtır. Bu yaklaşım sadece ekonomik bir değerlendirme değil, aynı zamanda ekolojik bir bilinç de içerir. Ekoeleştirici açısından bakıldığında bu döngüsel kullanım şekli hem doğaya hem de kültürel mirasa duyulan saygıyı da ifade eder.

Oppermann (2012), ekoeleştirelinin yalnızca edebiyat eserlerine doğanın nasıl tasvir edildiğine odaklanmakla kalmadığını; aynı zamanda doğaya atfedilen simgesel anlamları, bu anlamların oluşturduğu düşünsel yapıları, denizler toprak bitki ve hayvan türlerinin insan kültürlerini nasıl şekillendirdiğini, dilin çevreyle olan ilişkisini ve çevre sunumlarını yaklaşım biçimlerini de incelerken metinlerdeki değer yargıları ve benlik kavramlarının da bu bağlamda değerlendirildiğini ifade eder. Bundan yola çıkarak yazarın ekoeleştirici bir perspektiften aktarımda bulunduğu söylenebilir.

"Ege,

Gözlerime inanamıyorum, ceylan mı bu? A! Şu ağacın dallarında koşuranlar sincap mı yoksa? Tıpkı resimlerdeki gibi, dedi.

Buğra ona şu açıklamayı yaptı:

Neden gözlerine inanamıyorsun? Bu topraklarda her yerde ceylana, sincaba, rengarenk kuşlara ve atlara rastlanır. Sayamadığım daha pek çok hayvan türü de var: tilki, kurt, gelincik, tavşan... (Takıl, 2022: 35)"

Ege'nin şaşkınlığı, gözlerinin gördüğüne inanamayacak kadar etkilenmiş olmasından kaynaklanır. Bu da doğanın güzelliğine ve daha önce doğayla karşılaşmamış insanın ona olan hayranlığına dikkat çeker. Buğra ise doğanın bu çeşitliliğinin normal olduğunu, bu topraklarda çeşitli hayvan türlerinin doğal olarak var olduğunu açıklayarak doğa ile olan ilişkisini ve çevresindeki yaşamı anlamadaki aşinalığını ifade eder. Anadolu coğrafyası birçok hayvan ve bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Özdemir (2017), Anadolu coğrafyasının, yeryüzünde canlılığın diğer bölgelere

yayılmasında önemli bir role sahip olduğunu ve bu durumun, bölgenin oldukça zengin flora ve fauna çeşitliliği sağladığını ifade etmektedir. 2300 yılında çocukların hiç hayvanla karşılaşmamış olması ekolojik sisteme açılan yaranın derinliğini gözler önüne serer. Canlı türlerinin azalmasında insan faaliyetlerinin rolü büyüktür. Kentsel genişleme ve ormansızlaşma birçok türün yaşam alanını kaybetmesine yol açarken doğanın bu şekilde parçalanması hayvanların göç yollarını ve yaşam döngülerini de bozmaktadır. Plastik atıklar, ağır metaller, kimyasal maddelerin sebep olduğu kirlilik, hayvanların yaşam koşullarını olumsuz yönde değiştirmektedir. İklim değişikliği yüzünden meydana gelen sıcaklık değişimleri, hayvanların üreme, göç ve beslenme döngülerini bozarken kaçak avlanma, hayvan ticareti gibi insan merkezci eylemler sonucunda birçok hayvan nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

“Asya'nın yanına yaklaşan Elif,

-Hiç bu kadar mavi bir gök ve bu kadar yeşil bir orman görmemiştin, dedi.

Asya,

-Peki, ne oldu da yok oldu bunlar? 2300 yılına kadar neden dayanamadılar, diye sordu (Takıl 2022: 34).”

Mavi gök ve yeşil ormanlar doğanın idealize edilmiş hâlidir. Ancak cümleye bakıldığında bir kaybının altının çizildiği görülür; doğanın bu hâli artık mevcut değildir. Asya'nın sorusu ise doğanın bu kaybına dair nedenleri sorgularken dolaylı olarak insanlığın bu kayıptaki rolüne işaret eder. Elif'in şaşkınlığı ve Asya'nın sorgulaması, doğa ve insan arasındaki kopukluğu gösterir. Doğanın yitimi, insanların doğayla uyumlu bir ilişki geliştirememesinin sonucudur. Şehirler doğadan kopuşun kültürüdür. Akyüz (2024), bu kopuşun karşıtlık düşüncesiyle bir rekabete dönüştüğünü ve doğaya yabancılaşma işe doğada yaşanan tahribatın zihinsel sürecini oluşturduğunu ifade eder. İnsanlık doğayla uyumlu olma hâlinden doğaya hâkim olma çabasına doğru evrilir. “Tarım devrimiyle toprağa hükmetme arzusuna kapılan insan, Sanayi Devrimi sonrasında ise teknolojiyle elde ettiği gücü ekosistemleri tahrip etmek üzerine kullanır. “Tarım toplumu ile feodalite uygarlığının ekolojik yıkımları insanların sermayeye dayalı düzene geçmesiyle hızlanmış, ilk dönem ya da erken kapitalizmin doğaya sahip olunacak eşya ya da ticari meta olarak algılaması yıkımların derecesini arttırmıştır (Toska 2017: 16).” Modern dönemde betonlaşma, yakılan ve kesilen ormanlar, kimyasallarla zehirlenen nehirler bu savaşın izlerini taşır. Yazar, bu diyalogla çocuk okuru ekolojik yıkımın sonuçları üzerine düşünmeye davet eder. Doğanın geçmişteki hâli ile gelecekteki hâli arasındaki karşıtlık, çevresel bozulmayı sorgulatarak çocuğun doğa ile bağını yeniden değerlendirmesini sağlayarak farkındalık yaratmayı amaçladığını söyleyebiliriz.

Orman gezintisi yaparken durdukları ırmakta suluğunu doldurup içen Zübeyde'ye dört arkadaş şaşkınlıkla bakar. “İrmaktan su içilir miydi hiç? Arıtma sistemi bile yoktu. Kaynağın kendisinden su içmek nasıl bir şeydi acaba? (Takıl 2022: 38).” Zübeyde'nin ırmaktan su içmesi, doğayla kurulan doğrudan bir ilişkiye işaret ederken kahramanların bu davranış karşısında şaşırması modern insanın doğayla olan bağının ne kadar zayıfladığını ortaya koyar. Su gibi temel bir kaynağın doğrudan doğadan alınması fikrine duyulan şaşkınlık modern yaşam tarzından gelen bir yabancılaşmayı ifade eder. Doğa betimlemesi çocuk okuru doğanın güzellikleri hakkında düşünmeye ve meraka teşvik ederken çocukta doğayı keşfetme arzusu uyandırabilir. İrmağın canlı tasviri çocuğun doğayı yaşayan

bir varlık olarak algılanmasına katkıda bulunarak onun sadece bir kaynak olmadığını, kendine has bir ekosisteme sahip olduğunu sezinleyebilir. 1072 yılında doğa henüz saf ve temizken insana sunduğu yaşam kaynaklarıyla moderniteyle beraber suistimal edildikten sonra sunduğu kaynaklar arasındaki farka dikkat çekilerek ırmak suyu gibi doğal kaynakların korunması fikri çocuğa kazandırılabilir.

Çadırlara giden çocuklar, Mete'nin topraktan çıkararak ikram ettiği peyniri yerken yeni arkadaşları onlara hediye vermek istediklerini söyler:

“İşte sizin gibi kıymetli misafirler için kıymetli bir hediye!..

Dört arkadaş hayretle Mete'nin avucuna baktılar. Bir tane ardıç tohumu duruyordu fakat çocuklar bunun ne olduğunu pek anlayamamıştı.

Mete, arkadaşlarının şaşkın ve anlamsız bakışları karşısında şu açıklamaları yaptı:

Biz, doğanın bir hediye olduğunu düşünür ve ona özen gösteririz. Sık ormanlar nefes alsın diye kestiğimiz her ağaç için düz bir ovaya, seyrek bir ormanı tohum ekeriz. Yeşermesi için onu sular ve koruruz. Tıpkı büyüdüğünde onun da bizi koruduğu gibi. Şimdi birlikte bu ardıç tohumunu ekelim ve büyüyüp kocaman bir ağaç olmasını dileyelim (Takıl 2022: 43).”

Doğayı insanın tüketim nesnesi olarak gören anlayışa karşı çıkan yazar, doğayı bir hediye olarak tanımlayarak doğa merkezli bir yaklaşım benimsemektedir. Bu bağlamda, doğa yalnızca insana bağlı bir varlık olarak değil, insanın varlığını sürdürebilmesini sağlayan etkin bir özne olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede, yazarın derin ekoloji anlayışına yakın bir duruş sergilediği söylenebilir. Derin ekoloji, doğayı birbirinden bağımsız nesneler bütünü olarak değil, karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde şekillenen bir olgular ağı olarak değerlendirmekte ve insana doğal yaşam alanlarından ayrı düşünmemektedir (Dindar 2012).

Tohum, Türk kültüründe yaşamın ve bereketin sembolüdür. Anadolu'da arpa, pirinç, buğday, bulgur, mercimek ve nohut gibi kuru baklagiller bolluk ve bereketin simgesi olarak görülür. Taneli yapıları ile tohumu çağrıştıran bu gıdalar, doğadaki üretkenliğin temelini oluşturur. Tohum, toprağa düştüğünde filizlenerek bir bitkiye dönüşür ve bu süreçte yeni tohumlar üretir. Böylece tek bir tohum, çoğalarak üretimin ve bereketin simgesi haline gelir (Okuşluk Şenesen, 2011). Türk kültüründe doğa kutsal bir varlık olarak görülmüş ve ona saygı duyulmuştur. Dağlar, ormanlar ve nehirler ruhların yaşadığı kutsal alanlar olarak görülmüştür. Mete'nin arkadaşlarına yaptığı açıklamada Türk kültüründe doğanın yerine gönderme yapılırken insan-doğa ilişkisinin döngüsel ve karşılıklı bir bağımlılık içinde olduğu vurgulanır. Mete'nin söyledikleri dönemin göçebe toplumunun doğaya karşı borç ve sorumluluk bilincini yansıtırken kesilen ağacın yerine tohum ekilmesi sürdürülebilirlik temelli bir tutumu gösterir.

Yaşadıkları karşısında çok şaşıran dört arkadaşın hayatları boyunca görüp görebildikleri tek ağaç “Kadim Koruyucu”dur. Daha önce hiç tohum ekmemiş, filizlenen bir tohumun büyümesine tanık olmamışlardır.

“Ege,

Bu gerçekten bir mucize, dedi.

Buğra gülümseyerek konuştu:

Mucize mi? Hayır, hayır! Bu sadece doğanın bir parçası nokta minik bir olay. Biz hep yaparız. Şimdi ardıc ağacımız yeşersin diye ona can suyunu verelim.

Elif:

Can suyu mu? O da nedir?

Buğra:

Tohumu ektiğimizde ona ve hemen su veririz. Bu ilk suya da can suyu deriz.

Bütün bu olan bitenleri hayranlık ve tebessümle izleyen Elif sordu:

Arkadaşlar, bizim Kadim Koruyucu da bir ardıc ağacıydı, değil mi?

Hakan: yaklaşık 1230 yıllık bir ardıc ağacı, evet.

Elif: Sizce, bizim kadim ağacı biz ekmiş olabilir miyiz? (Takıl 2022: 45)

Kahramanların kendi dünyalarında yalnızca bir ağaç tanımış olmaları yaşadıkları dönemin ekolojik yıkımını güçlü bir şekilde ifade ederken geçmişe yaptıkları yolculukta tohum ekme ve filizlendirme gibi doğanın kendi döngüsüne tanıklık etme, insanın doğa ile olan bağını yeniden keşfetmesini sağlar. Dört arkadaşın tohum ekme ve can suyu verme deneyimi doğanın doğurganlığına duyulan hayranlığı gösterirken “Mucize mi? Hayır, bu sadece doğanın bir parçası,” ifadesi doğanın olağanüstü görünse de aslında doğal olan bir düzeni sürdürdüğüne vurgu yapar. 1072 yılına yapılan bu yolculukta insanın geçmişte doğayla daha derin bir uyum içinde yaşamını sürdürdüğü görülürken modern insanın doğaya yabancılaşması ve ondan kopuşu dikkat çeker. Geçmişte doğaya verilen değerlerin hatırlatılmasıyla modern çağın ekolojik problemlerine işaret edildiği söylenebilir. Elif’in bizim kadim ağacı “Biz ekmiş olabilir miyiz?” sorusu insanın doğanın devamlılığındaki rolünü sorgularken Kadim Koruyucu olarak adlandırılan ardıc ağacı ekolojik hafızanın bir sembolü olarak karşımıza çıkar. Kadim ağaç, doğayla kurulan bağın temsilci konumundayken tohum ekme ritüeli ekolojik farkındalığın dirilişi için metafor işlevi görür.

Tohum ekme, can suyu verme ve bir ağacın büyümesine tanıklık etme gibi doğa deneyimleri, çocuk okura ekolojik bilincin yanı sıra doğanın döngüsünü anlama ve onunla bağ kurma fırsatı sunar. Bu tür deneyimler, bireyin doğa üzerindeki kişisel ve kolektif sorumluluğuna dikkat çekerek doğa döngüsünde aktif bir rol üstlenebileceği farkındalığını kazandırır. Kadim Koruyucu’nun dört kahraman tarafından ekilen bir tohumdan filizlenmiş olabileceği ihtimali ise çocuklara, yaptıkları küçük eylemlerin uzun vadede büyük sonuçlara yol açabileceği bilincini aşılar.

Çevre kirliliğinin sebeplerini bulmak üzere tekrar zaman makinesine yönelen kahramanlar hangi yıla seyahat etmeleri gerektiğini aralarında tartışmaya başlar.

“Hakan:

Biraz düşünelim. Çevre kirliliği sizce ne zaman başlamış olabilir?

Ege:

Çevre kirliliğine sebep olan şeyleri bulursak doğru zamanı da buluruz bence.

Asya:

Haklısın Ege. Bir düşünelim. Hım mesela demin içtiğimiz pırıl pırıl ırmağını atılırsa ırmak kirlenir? Hakan:

Suyu içilmeyecek hale gelmesi için atıkların ırmağa atılması gerekiyor. Hatırlasanıza öğretmenimiz sınıfa bir resim getirmişti, ırmak simsiyahtı. Bir kuş sürüsünün kanatları da o siyah şeye bulanmıştı, kuşlar kanatlarını açamıyorlardı. Neydi o siyah şeyin adı?

Asya:

Bilemiyorum ama kozmetik ürünlerin atıkları, kimyasal yağların suya karışması etkili olmuştu. Haberlerde izlemiştik, hatırlasanıza.

Ege:

Evet, evet! Ben hatırladım şimdi. Böcek ilaçları, sanayilerin atık suları, rüzgârla sürüklenen ambalaj atıkları... (Takıl 2022: 47)”

Çocukların çevre kirliliğinin başlangıcını tartışması, insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki etkilerini sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alırken, ırmağın kirlenme sebeplerinin düşünülmesi ve suyun kirlenmesinde etkili olan kimyasal ve sanayi atıkları, kozmetik ürün kalıntıları ve böcek ilaçları gibi faktörleri sıralanması modern dünyanın yol açtığı ekolojik problemlere dikkat çeker. Bu yaklaşım insanın doğa üzerindeki yıkımını açık bir şekilde gözler önüne serer. Takıl, su kirliliğinin kuşlar üzerinde yarattığı zararlar doğa kirliliğinin yalnızca insanları değil, ekosistemdeki bütün canlıları tehdit ettiğini hatırlatarak, doğayı sömürülmesi gereken bir kaynak yerine; korunması gereken bir değer olarak ele alır. Haberlerde çevre kirliliği ile ilgili verilen görüntülerin çocuklar üzerindeki etkisi, ekolojik sorunların görsel ve duygusal bir şekilde aktarılmasının bireyden topluma yayılan bir bilinç oluşturma sürecindeki rolünü vurgular. Çocukların çevre kirliliğinin nedenlerini sorgulaması okuru da sorgulamaya teşvik ederek eleştirel düşünme becerisi kazandırır ve çevresel sorunlara yönelik çözüm odaklı bir yaklaşım geliştirmesine yardımcı olur. İnsanların zehirli atıklarını doğaya bırakması sonucunda hem doğanın hem de kuşların zarar görmesi, çocuk okurun empati duygusunu güçlendirerek doğayla duygusal bir bağ kurmasına teşvik eder.

“Elif:

Gözden kaçırdığımız bir şey var. İrmağın yani su kaynaklarının kirlenmesi tek başına olmadığı. Hava kirlendi. Atmosferdeki duman, pis gazlarla birikip buluta dönüştü; sonra da yağmur olup suya ve toprağa düştü.

Hakan:

Bacalardan, araba egzozlarından çıkan gazlar da var. Hava, su ve toprak ve birbirine bağlı tabii. Biri kirlenince hepsi kirlendi.

Asya:

Geri dönüşümün yeterli düzeyde olmaması da etkili bence. Yılların ilerlemesi ile artan nüfus için sürekli üretmek zorunda kaldık. Ürettikçe tükettik (Takıl 2022: 48).”

Hava kirliliğinin atmosfere oradan da yağmur ile su ve toprağa geçmesi insan eylemlerinin doğanın dengesi üzerindeki zincirleme etkisini açıkça ortaya koyarak insanın doğa üzerindeki müdahalesinin tek bir alanda sınırlı kalmadığını, bütün ekosisteme zarar verdiğini gösterir. Kontrolsüz nüfus artışıyla doğan ihtiyaçlar doğrultusunda üretim ve tüketimin hızlandığını ifade eden

Asya'nın modern dünyanın ekolojik tahribat ile ilişkilendirilen üretim tüketim döngüsüne bir eleştiride bulunduğu söylenebilir. Yetersiz geri dönüşüm uygulamaları ile toplumsal ve sistemsel eksikliklere dikkat çekilirken sürdürülebilirlik kavramı da vurgulanır. “Hava, su ve toprak birbirine bağlı” ifadesi ile ekoloji biliminin doğadaki her şeyin birbirine bağlılığı ilkesine de gönderme yapılır. Takıl, basit ve anlaşılır bir dil kullanarak ekolojik problemleri çocuk okurların kolaylıkla kavrayabileceği bir şekilde sunarak bu problemlerin sebeplerini ve sonuçlarını diyaloglar içinde verir. Gelecekte karşılaşılabilecek sorunları hayal eden çocuğun doğayı koruma bilincinin sürdürülebilir olmasını sağlayabilir.

2030 yılına seyahat eden kahramanları daha temiz bir manzara karşılar. Daha önceki iki yolculuklarındaki kadar temiz olmasa da parklar bahçeler yollarda gaz maskesi takmadan yürüyen insanlar vardır.

“Asya:

2030 yılı böyle miymiş?

Elif:

Sanki kendi yanımıza gelmiş gibiyiz ama bizim yılımızın çok daha temiz hali gibi.

Hakan: Plastik üretimine başlanmış. Her yerde barajlar var, eskiden ormana indiğimiz yerde binalar var. Arabaları da fark ettiniz mi? Bizim zamanımızdaki gibi değiller. Zamanında ileri gittikçe nüfus artıyor farkında mısınız?

Ege: Nüfus arttıkça da tüketim artıyor. Doğru bir tüketim ve geri dönüşüm süreci yapılmazsa da bizim zamanımızdaki gibi oluyor.

Asya birdenbire söze girdi:

Bir şeyler yapmalıyız! Buna engel olabiliriz. Ben gaz maskesi takmak istemiyorum. Zübeyde, Mete ve Buğra gibi koyunlarla, sincaplarla oynamak istiyorum. Ağaçlardan bal yemek istiyorum, dedi (Takıl 2022: 50-52).”

Yoğun plastik üretimi ve kullanımı, ambalajların geri dönüşüm yerine etrafa atılması, modern arabaların yarattığı hava kirliliği, endüstrileşme ve tüketim alışkanlıklarının ekolojik denge üzerindeki olumsuz etkilerine dört farklı zaman diliminde şahit olan dört kahraman gözünden veren yazar, okura bilinçsiz tüketiminin doğurabileceği sonuçlara işaret eder. “Nüfus arttıkça tüketim artıyor” vurgusuyla kontrolsüz nüfus artışı ve yüzyılımızın hastalığı olan tüketim çılgınlığının bir getirisi olarak sürdürülebilirlik sorununa dikkat çekerken kaynakların sınırlı olduğunu ve plansız tüketimin doğa üzerindeki tahribatını hatırlatır. Asya'nın koyunlarla, sincaplarla oynamak, ağaçlara tırmanarak bal yemek, maske takmak zorunda olmadan nefes almak istemesi modern insanın doğaya olan özlemini simgeler. Bu özlem modern dünyanın kaybettiği doğa algısına ve sevgisine bir eleştiri sunar. Asya'nın “Bir şeyler yapmalıyız, buna engel olabiliriz!” sözleri çocuklara, karşı karşıya gelinen ekolojik sorunlar karşısında çaresiz olmadıklarını gösterirken okuyucuyu aktif çözüm üretme sürecine sokarak doğa dostu bireyler olmaya teşvik eder.

Kirliliği nasıl engelleyeceğini düşünmeye başlayan çocuklar çözümü Asya'nın bataklık çamuruna bulanayan ayakkabısında bulurlar.

“Hakan:

2030 yılındayız yani çevre henüz çok kirli değil. Su kaynakları, hava, toprak bizim zamanımıza göre oldukça temiz. Zehirli gazlar ya da onların oranı bizim yaşadığımız yıldan çok farklı. Bataklık çamurunun içindeki kirlilik, henüz bu yılda yok yani bu, gelecekte geldiğimizin bir kanıtı. Zaman makinesinden kimseye bahsetmemize gerek yok. Bu ayakkabıdaki çamuru incelemesi için yetkili birilerini ikna edelim, yeter. Sonrasında önlem almaz ya da önlemleri arttırmazlarsa onları gelecekte ne beklediğini kendileri görecek. Kimsenin; gelecek nesillerin bataklık yollarda, ağaç görmeden, gaz maskesi ile yaşamasına izin vermez. Bir şeyler değişecektir. Bu makineyi biz bulmadık. Zaman makinesi bizi buldu. Biri ya da birileri gelecekte bize haber gönderdi bence. En başından beri düşündüğüm şey bu. Şimdi asıl mesele şu: Ayakkabıdaki çamuru, incelemesi için kime götürmeliyiz (Takıl 2022: 54-55)?”

Takıl, zamansal sıçramalardan yararlanarak çocuğun hayal gücünü harekete geçiren zaman makinesi metaforu ile yapılan ekolojik eylemlerin gelecek için taşıdığı önem üzerine düşünme fırsatı yaratır. “Bir şeyler değişebilir” ifadesi ile çocuk okura pozitif bir ileti göndererek ekolojik kriz karşısında çaresiz hissetmesinin önüne geçmiş olur.

Parkta tanıştıkları yeni arkadaşları Ahmet'in babası kimyager Fuat Bey'in laboratuvarına giden çocuklar Asya'nın çamura bulanmış ayakkabısını incelenmesi için bırakırlar.

“Analiz odasının kapısı sertçe açıldı. Çocuklara doğru adım atan Fuat Bey,

Nereden buldunuz bu ayakkabıyı? Ayrıca neden bunu analiz etmemi istediniz, diye sordu.

Asya:

Ayakkabı benim. Bu sabah bataklık çamuruna battım. Ayakkabım da çamur oldu. Analiz etmenizi istememizin sebebi de... Şey...

Ege:

Eğer bir şeyler yapmazsanız her yer bu çamurla kaplanacak. Bunu durdurmak için ayakkabıdaki çamuru analiz etmenizi istedik.

Fuat Bey:

Bu çamurun içindeki bileşenlerin olması için dünyadaki çevre kirliliğinin yüzde yüz artması lazım. Bu mümkün değil. Dünyanın en olumsuz koşullarına sahip yerinde bile kirlilik oranı bunun çok altında (Takıl 2022: 63-64).”

Fuat Bey'in “Dünyadaki çevre kirliliğinin yüzde yüz artması lazım.” ifadesi insan faaliyetlerinin doğaya verdiği zararın büyüklüğünü gösterirken bu düzeyde bir kirliliğin hala imkânsız olarak görülmesi geri dönüşü olan bir noktada bulunduğu ima edebilir. Çocukların bilime başvurarak çamuru analiz ettirmesi ekolojik sorunlara karşı çözüm arayışlarında akılcı bir yol takip etmeleri gereğine de vurgu yapar.

“Asya:

Eskiden her şey çok güzelmış. Deterjanlar, şampuanları olmasa da insanlar çamaşır yıkıyor, temizlik yapabiliyor. Ormanlar o kadar sık ki... Yerde tek bir atık bile yok. Her şey organik ama şimdi değişmeye başlamış. Havaya karışan sanayi dumanları, egzoz dumanları, nehirlere atılan plastikler... Saymakla bitmiyor.

Fuat Bey:

Haklısınız çocuklar. Kirliliğin birçok çeşidi var. Bilim insanları bu konuda çeşitli araştırmalar, çalışmalar yapıyor. Bir biyolog arkadaşım ışık kirliliğini çalışıyor. Geceleri hava o kadar çok aydınlık oluyor ki her evin, her işyerinin penceresinden mutlaka bir elektronik aletin ışığı yansıyor. Kuşlar ay ışığına göre yön buluyorlar. Aşırı aydınlatma sebebiyle ay ışığı ile yapay ışıkları ayırt edemeyen kuşlar göç yollarını kaybediyor. Bu da onların soyunu tehlikeye atıyor.

Ege:

Biz kendi zamanımızda kuş cıvıltısının ne demek olduğunu anlamak için eski ses kayıtlarına bakıyoruz. Gaz maskesi takmadığımız gün ‘Yaşasın, hava temiz!’ diyerek seviniyoruz. Orman diye de mahalledeki tek ağacı seviyoruz (Takıl 2022: 65).”

Ormanların sık ve temiz olduğu bir dünyadan zehirli dumanların havaya karıştığı, plastiklerin nehirlerle boşaltıldığı bir dünyaya geçiş ile iki durum karşılaştırılarak insanlığın modernleşme adı altındaki yıkımı gözler önüne serilir. Fuat Bey'in ışık kirliliğinin kuşlar üzerindeki etkisine değinmesi insanların sebep olduğu kirliliğin canlı türlerine karşı oluşturduğu tehdidi vurgular. Çok basit ve masum gibi görünen kontrolsüz enerji kullanımı, gereksiz ışıklandırma, kullanılmadığında kapatılmayan elektronik aletler gibi faktörler doğada yolunu ay ışığıyla bulan göçmen hayvanların hayatında büyük bir etkiye sahiptir. Işık kirliliğinin kurbanları yalnızca kuşlar değildir; Deniz kaplumbağaları, memeliler, sürüngenler ve hatta böcekler bile ışık kirliliği nedeniyle üreme, avlanma, göç ve hayatta kalma konusunda olumsuz etkiler yaşamaktadır.

Çocukların analiz ettirdiği çamurlu ayakkabının sonuçları bir gün sonra tüm gazetelerde yayınlanır. Çevre kirliliğinin çok büyük sonuçlar doğurabileceğinin fark edilmesiyle tüm ülkeler çamuru analiz etmek için Fuat Bey ile iletişime geçer. Bununla birlikte doğaya duyarlı insanların sayısı gün geçtikçe artar ve birtakım önlemler alınmaya başlanır. Şahsi araç kullanımının asgariye indirilmesi, egzozsuz çalışan arabaların üretilmesi, toplu taşıma kullanımı için iki tohum ekilmesinin şart koşulması, pet şişe kullanımının en aza indirilmesi, toprağa faydalı ambalajların üretilmesi ve en az enerji kullanan eve ödül verilmesi gibi yaptırımlar sayesinde dört kahraman kendi zamanlarına döndüklerinde ağaç dallarında koşan sincaplar, kelebekler, yemyeşil bir orman ve masmavi bir gökyüzü ile karşılaşır. Kadim ağacın arkasındaki bataklık artık yoktur, onun yerine gürül gürül akan tertemiz bir ırmak vardır. Çocuklar kendilerinin ve dünyanın kaderini değiştirmiş olmanın gururuyla sevinirler.

Sonuç

Ekoeleşitiri, edebiyatın ekolojik meseleleri nasıl ele aldığını, doğa ile insan arasındaki ilişkiyi nasıl yorumladığını inceleyen önemli bir eleştirel yaklaşımdır. Ekolojik sorunların giderek arttığı günümüzde, bu yaklaşım sadece akademik bir araştırma alanı olarak değil, aynı zamanda ekolojik bilinci artırma ve sürdürülebilir bir yaşam kültürü oluşturma noktasında da önemli bir işlev görmektedir. Bu bağlamda çocuk edebiyatının ekolojik farkındalık kazandırmadaki rolü, çocukları bilinçli bireyler olarak yetiştirme sürecinde büyük bir önem taşır. *Geri Sayım* adlı eser, çocuk okurların çevre sorunlarını duyarlılık geliştirmesine yardımcı olacak şekilde kurgulanırken ekoeleşitirel unsurlar açısından da mesajlar içeren bir yapıttır.

Çalışma boyunca incelenen metinde, doğanın tahribatı, insan faaliyetlerinin ekolojik dengenin bozulmasındaki etkileri ve bu sürecin gelecekte nasıl bir felakete yol açabileceği yazınsal bir kurgu

üzerinden anlatılmıştır. Takıl, zamanda yolculuk teması ile doğanın geçmişten bugüne ve geleceğe uzanan değişimini gözler önüne sererken, bu değişimde insanın rolüne dikkat çekmektedir. 2300 yılında doğanın büyük ölçüde yok olduğu, hava kirliliğinin insanları gaz maskesi takmaya zorladığı bir dünya tasvir edilirken geçmişte doğa ile iç içe yaşayan toplumların nasıl daha sürdürülebilir bir yaşam biçimi benimsediği gösterilmektedir. Kahramanların geçmişe giderek temiz bir doğa ile tanışmaları ve ekolojik sorunların kaynağını sorgulamaları, çocuk okurların da benzer bir bilinç geliştirmesini teşvik etmektedir.

Eserde vurgulanan önemli noktalardan biri, ekolojik yıkımın sadece büyük çaplı sanayi faaliyetlerinden değil, bireysel davranışlardan da kaynaklandığıdır. Çocuk karakterlerin, doğa kirliliğine sebep olan faktörleri tartışmaları ve bireysel düzeyde alınabilecek önlemler üzerine düşünmeleri, çocuk edebiyatının pedagojik işlevini yerine getirdiğini göstermektedir. Yazar, insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki zincirleme etkisini işleyerek ekolojik farkındalığın bir bütün olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ekoleştiri açısından değerlendirildiğinde, *Geri Sayım* sadece bir çocuk kitabı olmanın ötesine geçerek çevre sorunlarına yönelik bilinç oluşturma amacı güden bir eser olarak öne çıkmaktadır. Oppermann (2012), ekokritik metinlerin yalnızca doğayı bir tema olarak ele almakla kalmayıp doğa-insan ilişkisine yeniden yapılandırma ve ekolojik farkındalık yaratma noktasında da işlev gördüğünü belirtmektedir. Bu bağlamda, eserde doğa yalnızca bir arka plan olarak değil, kendi değerine sahip ve korunması gereken bir yaşam alanı olarak resmedilmektedir.

Sonuç olarak, *Geri Sayım* adlı eserin ekolojik bilinç mesajı içeren ve çocuk okurlara doğa duyarlılığı kazandırmayı hedefleyen ekolojik bir eser olduğu söylenebilir. Çocuk okura doğanın korunması gerektiğini anlatmakla kalmayıp bu süreçte bireysel sorumlulukların da önemli olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde iklim değişikliği, kirlilik ve doğal kaynakların tükenmesi gibi küresel sorunlarla karşı karşıya olduğumuzu düşündüğünde bu tür eserlerin önemi daha da artmaktadır. Çocuk edebiyatı, gelecekte daha duyarlı ve bilinçli nesiller yetiştirmek için güçlü bir araç olarak kullanılabilir. *Geri Sayım* gibi kitaplar, çocuklara doğanın korunmasının yalnızca bir seçenek değil, yaşamsal bir zorunluluk olduğunu anlatmada önemli bir role sahiptir.

Kaynaklar

- Akyüz, Metin (2024). Sabahattin Ali'nin rüzgar şiirine ekoeleştirel bir bakış. *Söylem Filoloji Dergisi (Edebiyat Kuramları ve Eleştiri Özel Sayısı)* s. 26-40.
- Aslan, Canan (2007). Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecindeki yeri. II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*, 189-200.
- Ayaz, Hüseyin (2014). Çevreci eleştiri üzerine genel bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı:3/1* 278-292
- Bulut Sarıkaya, Dilek (2012). Gılgamış Destanı'na ekoeleştirel bir bakış, *Ekoeleştiri: Çevre ve edebiyat*. Ed. Serpil Oppermann. Ankara: Phoenix.

- Dindar, Gülşah (2012). Derin ekoloji hareketi ve ekoeleştiri: Bir garip Orhan Veli, *Ekoeleştiri: Çevre ve edebiyat*. Ed. Serpil Oppermann. Ankara: Phoenix.
- Garrard, Greg (2020). *Ekoeleştiri: Ekoloji ve çevre üzerine kültürel tartışmalar*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Kümbet, Pelin (2012). Ekofeminizm: Kadın, kimlik ve doğa, *Ekoeleştiri: Çevre ve edebiyat*. Ed. Serpil Oppermann. Ankara: Phoenix.
- Oppermann, Serpil (Ed.). (2012). *Ekoeleştiri: Çevre ve edebiyat*. Ankara: Phoenix.
- Özdağ, Ufuk (2017). Çevreci eleştiriye giriş: Doğa, kültür, edebiyat. Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdemir, Oğuz (2017). *Ekolojik okuryazarlık ve çevre eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sazyek, Esra (2022). Ekoeleştiri kuramı, *Edebiyat kuramı ve eleştiri*. Ed. Veysel Şahin. Ankara: Akçağ.
- Sever, Sedat (2013). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. İzmir: Tudem Yayınevi.
- Sever, Sedat (2008). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınevi.
- Takıl, Nazife Burcu (2022). *Geri Sayım*. Ortak Evimiz Dünya Hikaye Seti.
- Toska, Sezgin (2017). *Ekokurgu: Ekolojik sorunların çözüm yolu olarak edebiyat*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Yalçın, Alemdar ve Gıyasettin Aytaş (2002). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.
- Yavuz, Yasin (2019). Edebiyat ve ekoeleştiri: Latife Tekin'in 'Manves City' ve 'Sürüklenme' adlı romanları. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 3(3), 245-259.